

1902–1903 körül egy nem nagy, mindössze 12 szobás, de mégis igazán figyelemreméltó kastélyt építtetett. Az építés körülményeiről a szerzők nem találtak adatokat, de azt tudjuk, hogy az épület tervezői Lechner Ödön és Lajta Béla voltak.

A birtokon a kastély mellett természetesen megépültek a cselédházak és a gazdasági épületek is, valamint egy iparvasút, amelyen a megtermelt zöldséget, gyümölcsöt, cukorrépat szállították a miskolci rendező-pályaudvarra, majd onnan tovább a fogyasztókhoz. Klein Mór birtokán mintagazdaságot szervezett, majd őt követve fia, Klein Sándor vette át a gazdaság irányítását. Birtokán szántógép-kiállítást és traktorversenyt szervezett, hogy népszerűsítse a gazdaságok korszerű gépesítésének gondolatát. A tulajdonos nagy gondot fordított kastélyának berendezésére, értékes festményekkel és egyéb műtárgyakkal ékesítette a belső tereket. Izraelita származása mellett rendkívül erős magyarságtudattal bírt, ennek egyik megnyilatkozásaként tekinthetünk arra, hogy kastélyának egyik szobáját II. Rákóczi Ferenc emlékének szentelte. A kastély történetének érdekes epizódja, hogy 1938-ban a tulajdonos meghívására tíz napig vendégeskedett a birtokon a szintén zsidó származású, akkoriban irodalmi-művészeti körökben már ismert költő és műfordító, Faludy György és felesége. Az író később önéletrajzi regényében (*Pokolbéli víg napjaim*) és egy Szirmáról szóló versében is megemlékezett a látogatásról.

A kastély és a körülötte felépített gazdaság az 1920–30-as években élte fénykorát. Klein Mór 98 éves korában, 1934-ben hunyt el. Fia a rövidesen életbe lépő és egyre szigorodó zsidótörvények következtében fokozatosan elvesztette birtokát. Ő maga pedig a halálba menekült. Örökösei testvérei lettek volna, de őket elhurcolták Auschwitzba. A vézorkorszakot munkaszolgálatosként túlélő unokaöcs 1946-ban hozzájutott az örökség egy részéhez, viszont a romladozó kastély néhány évtized alatt az enyészeté lett.

Pedig nagy kár, mert ez az épület a magyar kastélyépítészet egy különös darabja, a XX. század eleji magyar építészettörténet egyik fontos emléke volt. Néhány alkalmazott építészeti megoldás a népi építészeti elemek áttemelésére utal. S mint Csáki Tamás kihangsúlyozza, mostani ismeretei szerint ez volt a lechneri nemzeti szecessziós stílustörekvések egyetlen megvalósult alkotása, ugyanakkor annak is bizonyítéka, hogy az autochton nemzeti műformákat elsőként nem Kós Károly és társai kezdték el alkalmazni 1906 körül, hanem ezt megelőzően, 1902 körül már Lechner Ödön és közvetlen környezete is kísérletezett vele.

A kötet fotóanyaga jórészt közgyűjtemények archívumaiból és magánszemélyek fényképgyűjteményeiből került felhasználásra; a függelékben eredeti dokumentumok átirata olvasható, az utolsó fejezet pedig egy Szirmáról szóló bibliográfiát tartalmaz, mely a további kutatásokat hivatott segíteni.

Jó szívvel ajánlom e kiadványt a helytörténeti, illetve a művészettörténeti kérdések iránt érdeklődő közönségnek, de azok is haszonnal forgathatják, akiknek figyelme a XX. század első felének magyar társadalmára fordul!

(Hideg Ágnes–Csáki Tamás: Szirma és kastélya. Magánkiadás, Miskolc, 2019. 69 oldal)

Bodnár Mónika

A BÁNKI HANG SZÓTÁRRA „ÁTÜLTETVE”

Katona József nemzeti drámájának, a *Bánk bán*nak szerző által véglegesített változata 1819-ben készült el, bicentenáriumaéhoz érkezett. Ebből az alkalomból vállalta fel az Anyanyelvpolók Szövetsége és a Ma-

gyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport (Inter Kultúra-, Nyelv- és Médiakutató Központ), hogy Beke József 1991-es *Bánk bán szótárának* második, átdolgozott kiadását (a továbbiakban rövidítve: *BBSz.*²⁾. A *Bánk bánt* érdemes újra és újra levenni a polcról, és „leporolva” újra értelmezni – hiszen mindig időszerű marad. Egy ilyen olvasói felfedezésben segítheti a befogadót a dráma szókincsét feldolgozó *Bánk bán szótár*.

Beke József kecskeméti nyugalmazott magyartanár huszonnyolc éve szerkesztette meg a *Bánk bán szótárt* (1991). Az írói szótárak hazai előzményei ekkor már több mint száz évre nyúltak vissza: Arany János *Toldi-ját* Lehr Albert középiskolai tanár 1880-ban látta el magyarázatokkal. A *Toldi-szótár* viszont csak száz évvel később, Pásztor Emil munkájaként született meg (1986). A *Toldi-szótárt* Petőfi Sándor, Juhász Gyula, Balassi Bálint, Csokonai Vitéz Mihály, Zrínyi Miklós és Radnóti Miklós költői szókincsét feldolgozó szótárak követték, majd e sort egészítette ki a legnagyobb

terjedelmű (háromkötetes) *Arany-szótár*, a nagy költőnk születésének 200. évfordulójára – szintén az Anyanyelv- és Szövegnyelvtudományi Intézet gondozásában. A fentiek közül a *Bánk bán szótár* mellett a *Zrínyi-*, a *Radnóti-* és az *Arany-szótár* is Beke

József munkája. Talán nem túlzás azt mondani, hogy Beke József a nagy magyar írói szótár-készítő. Arra, hogy mi egyáltalán az írói szótár célja, a szerző így válaszol: „[az írói szótár feladata, hogy] *sajátos eszközeivel közelebb hozza sokat vitatott nagy nemzeti drámánkat a kései olvasókhöz, nézőkhöz: a művet elemeire, szavakra bontva segítse a régies kifejezőmód megértését, s egyben adatokat szolgáltatson a dráma szókincséről*” (17).

A második kiadás szükségességét egyrészt az adta, hogy beszerezhetetlenné

váltak az első kiadás példányai. Másrészt az, hogy Beke József elvégezhetette a kívánt javításokat, egyes helyeken pedig bővebb, a dráma egészére kitekintő szóértelmezéseket és több idézetet találhatunk. A két kiadás szerkesztésében jelentős technikai különbség van: az első kiadás még cédu-lázással, míg a második gépi megoldással készült. Megtörtént a kötet anyagának a helyesírás jelenlegi szabályaihoz való igazítása is (30–31).

A szótár korpuszát az Orosz László által sajtó alá rendezett kritikai kiadás adja (1983). Összesen 2900 címszót tartalmaz, amelyből 395 (azaz a címszavak 13%-a) nem szerepel *A magyar nyelv értelmező kéziszótárában* (21), ezek, mondhatni, kikoptak a nyelvünk-ből, így valóban értelmezési segítségre szorulnak. Más szavaknál viszont a megértést a sok jelentésváltozat nehezíti. Erre egy példát emelek ki: a *köntös* címszó-nál a hét előforduláshoz öt jelentésváltozat társul.

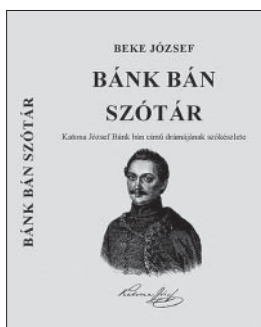
köntös ~ Köntös 7 fn /6~1/

*₁ (rég, vál) ’kabátszerű felsőruha’ Hogy állá ottan Endre, hátul egyj / szegletben ... ’s te Bánk / a’ köntösét rántád, hogy előbb-re mennyen **P** 2:175; ... nekünk pedig nincs egyj jó köntösünk, / mellyben magát az ember egyj becses / Véd-szent előtt mutat-hatná-meg a’ / templomban **T** 3:210 // Oh / a’ *Nemzet!* – a’ hány Fő, szint’annyi Ész. – / Kényes Becsülete, mint a’ Köntöse (hsl, gúny) **P** 1:136;

*₂ (átv) ’ruházat mint a vallási hovatartozás jele’: – no mennyetek haza / tehát, ’s vegyétek fel magatokra a’ / Töredelmeseknek köntösét, ha ez vétek... (gúny) **P** a Bleneknek 2:56 Vö. töredelmes

*₃ (átv) ’ruházat mint a nemzeti hovatartozás jele’ [**P**] nem gonoszságért gyűlöl; hanem / azért, mivel Más más köntöst visel **B** 2:308

*₄ (átv, ritk) ’vmely gondolat megfogalmazása, formája’: Saját Eszünket, ’s Akaratunkat, a’ / legostobább köntösben is annyira /

szenté teremteni, hogy azt egyj egész / ország imádjá... G 4:108

*5 (átv, ritk) *vki halandóságának ~e*: ’testi valósága; földi léte’: Egyj / ménkő csapás ugyan letépheti / róllam Halandóságom’ köntösét; de / Jóhíremet ki nem törölheti (metaf) B 1:593 Vö. álköntös.

(Rövidítések jelentése: B = Bánk; G = Gertrudis; P = Petur; T = Tiborc.)

A szótár utolsó oldalain pontos statisztikai adatokat vonultat fel a szerző. Megmutatja például a szavak gyakorisági sorrendjét (345). Ebből kiderül, hogy az alapszófajok közül a *Melinda* szerepel elsőként (a 12. helyen), majd igeként a létige követi (meglepően hátul, a 15. helyen). Beke József a címszavak számát kezdőbetűjük és szófajuk szerint is összegyűjtötte (375): a 962 főnév, a 780 ige és a 364 igenév áll elől a rangsorban. A kezdőbetűk közül az E, É 340, az M 324 és a K 291 címszóval vezet a sort (375).

Az Anyanyelv-ápolók Szövetsége és a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport „nyelvstratégiai” céllal jelentette meg a *Bánk bán szótárt*, amely a magyar nyelv írói szókészletének egy jelentős darabját tárja fel. A dráma utolsó változatának 200. születésnapjára készült kötet fontos segédeszközzé válhat a befogadóközpontú magyaróráknak. Emellett a *Bánk bán* (újra-) olvasni vágyóknak is újszerű olvasmányélményben lehet részük, ha a művet a szótár segítségével értelmezik. A *Bánk bán szótár* tehát nélkülözhetetlen lesz a korunk és a jövő irodalmárai, magyartanárai számára, és talán bízhatunk abban, hogy egy olyan világban – amikor már a dráma kötelező olvasmányi létének megszüntetése is felmerül – közelebb hozza a mai és holnapi diákokhoz is egyik legszebb nemzeti drámánkat.

(Beke József: *Bánk bán szótár*. Katona József Bánk bán című drámájának szókészlete. Szerk.: Balázs Géza. Anyanyelv-ápolók Szövetsége–Inter, Budapest, 2019. 375 oldal)

Blankó Miklós

2019 nyarán egy szép kis könyv jelent meg Bátyán. Ennek ellenére nem Bátyáról szól, hanem, mint alcíme mondja: a Bácsalmási tanyavilágról. Szerzője, mint e recenzió írója, nem született bátyai, hanem, mint itt mondják: „*lúd tojta, víz hozta*”, vagyis máshonnan került a „*legöregebb falu*”-ba. Máshonnan, mégpedig a Trianon óta „*déli végek*”-nek nevezett Kétfolyó-közi Észak-Bácskából, ebből a magyar–bunyevác–sváb–tót lakosságú, török után benépesült tájról. Nyilván a kontinuitás hiánya miatt ez a táj jóval kisebb érdeklődést keltett a magyar néprajzosok részéről, bár a neves néprajzkutató, Bárh János szintén innen származik.

A szerző, Harangozóné Tordi Mária élelmiszermérnök, a Bányai Savanyító Kft. tulajdonosa. Az üzem, férje, Harangozó János kertészmérnök mezőgazdasági vállalkozásával együtt, sok bátyai embernek ad munkát, s termékeiket külföldön is ismerik. Harangozóné Tordi Mária nem csak a falu gazdasági életében megkerülhetetlen személyiség, hanem kulturális-szellemi életében is. Ilyen emberek biztosítják a vidék – a magyar falu – megmaradását-felzárkózását. Tordi Mária önzetlen anyagi támogatása nélkül sok helyi kulturális rendezvény nem valósulhatott volna meg. Egyebek mellett ő volt az, aki két bátyai néprajzi könyvem (*A bátyai nemesek és a nemesi közbirtokosság* [2013], *Bátya települése és népi építésze* [2017]) megjelenését úgy segítette, hogy megszervezte a helyi vállalkozókat azoknak anyagi támogatására, s a könyvbemutatókat is ő finanszírozta.

Tordi Mária évtizedek óta Bátyán lakik, de soha sem felejtí szülőföldjét, a Teleki szőlőket. S bár nem a humán tudományokat műveli, képes volt néprajzosokat, szociológusokat megszegyenítő alaposággal bemutatni a kibocsátó családi fészket adó szűkebb pátriáját. Engem mint nyomdász leszármazottat, a könyvecske kezembe ke-